

Els infants abandonats de l'Hospital General (1456-1499)

ESTHER CRUZ PÉREZ

Introducció

L'escassetesa de fonts arxivístiques que donen fe d'algun aspecte de la vida dels al·lots d'aquesta època, constitueix un gran entrebanc. El present article vol ser una petita aproximació al món de la infància a la Mallorca de la Baixa Edat Mitjana, tema insuficientment tractat per la historiografia.

La base i punt de partida han estat les dades extretes del *Llibre d'ingressos de personal, nins i malalts* (1456-1499),¹ un testimoni dels infants que foren abandonats a les portes de l'Hospital General durant aquests anys. Es començà a redactar en el mateix any de fundació de la institució i, amb molta probabilitat, degué continuar-se més enllà de 1499. La seva finalitat era anotar totes les dades dels nadons que arribaven per poder-los identificar, dur un control del seu nombre i saber en tot moment on eren, ja que estaven repartits per diferents indrets - a casa de les dides - de l'Illa. A l'hospital de Santa Creu de Barcelona aquest tipus de material serví per identificar millor els infants per si mai eren reclamats per la seva família i anotar totes les despeses que cada nen ocasionava al centre.² A partir dels seu corresponent buidat, s'ha obtingut una base de dades on ha estat possible arregar informació sobre diferents aspectes com la data de trobada dels nadons; el seu nom o edat; el nom de la dida a qui era lliurat el nodrissó i el seu lloc de procedència; i fins i tot, referències curioses sobre els infants com si morien, eren portats pels seus pares o estaven batejats. Per a l'elaboració d'aquest article s'ha seleccionat la informació referent al món infantil i s'ha prescindit de la part que fa esment a les dides, tema en vies d'estudi.

Existeix, per altra banda, una font arxivística que ha estat impossible consultar a causa del seu estat de conservació: *Comptes de dides i infants orats (1515-1516)*.³ Segurament, el seu contingut hagués estat decisiu per arrodonir i completar les dades aportades al treball.

Una altra font consultada ha estat l'obra de Damià Carbó, un text mèdic escrit entre 1528 i 1541 i imprès a la Ciutat de Mallorca per Hernando de Cansolas el 1541, titulat *Libro del arte de las comadres o madrinas y del regimiento de las preñadas y paridas y de los niños*. És una magnífica obra, molt novedosa a la seva època pel seu contingut de temàtica materno-infantil. Concretament, s'ha prestat atenció a aquells capítols referents a les malalties dels nou nats.

D'aquesta manera es pretén que, amb l'estudi dels nins més marginats de la societat, es pugui oferir una visió aproximada de la vida dels infants que pertanyien a les capes més populars de la societat mallorquina baixmedieval.

¹ ARM, H-416.

² Maria-Teresa VINYOLÉS I VIDAL, Margarida GONZÁLEZ I BERTLINSKI: "Els infants abandonats a les portes de l'hospital de Barcelona (anys 1426-1439)", *La pobresa y la asistencia a los pobres en la Cataluña medieval*, Barcelona, 1981-1982, 2, 194.

³ ARM, H-100, H-101, H-102.

1. Els hospitals infantils

A partir del segle XIII fou tasca dels hospitals donar acolliment als nins abandonats i arreu d'Europa es generalitzaren els hospicis o orfenats. A Mallorca, els hospitals infantils comptaren amb una tradició que vingué des dels anys immediats a la Conquesta.⁴ Així, al 1230 es va crear l'hospital del Sant Esperit destinat a l'alberg de nins expòsits. Es trobava a l'actual església de Sant Felip Neri i era conegut com l'hospital dels Rossos, a causa del color del vestit que portaven els al·lots. Tenia una capacitat per a setze places.

Al segle XIV fou fundat també l'hospital dels Orfes, que acabà rebent un altre nom: hospital de Sant Magí. Estava a la barriada de Santa Catalina i acollí d'igual manera els nins abandonats.

Les al·lotes comptaven amb l'hospital de les Minyones órfenes, creat al segle XIV i localitzat al carrer del Sindicat.

Aquests eren els centres destinats de manera específica a l'assistència dels infants, encara que amb tota seguretat, la resta dels hospitals de l'Illa també empararen nins i nines. Encara que els hospitals estaven dedicats a necessitats socials diverses (pobres, malalts, leprosos...), tots acollien els orfes. L'hospital de Santa Magdalena, prop de la parròquia de Sant Jaume, tingué a principi del segle XIV tres nadons ja desmamats i dotze dides. En canvi, l'hospital de Sant Antoni de Pàdua comptà a 1309 amb quatre infants de llet, quatre nins més majors i tres dides.⁵

No obstant, cal remarcar el cas de l'hospital de Santa Catalina, ja que el seu fundador, Ramon Salellas, va especificar al seus estatuts de 1343 la prohibició de no socórrer dins el centre a nins expòsits. Apuntava que en cas de rebre'n, s'hauria de trametre a un altre hospital especialitzat en tenir-los.⁶

Pel altra banda, el 1456 fou creat l'Hospital General a partir de la unificació dels hospitals de Sant Andreu, Santa Catalina i del Sant Esperit, encara que el 1514 s'hi va afegir el de Santa Maria Magdalena. Va sorgir, com la resta dels centres hospitalaris de l'època, amb una finalitat benèfica i assistencial. Els hospitals donaven prioritat a l'ajuda religiosa més que al tractament mèdic i eren una mostra de la marginació social i la pobresa que patien els centres urbans baixmedievals.⁷

L'Hospital General depenia del Gran i General Consell i estava regit per dos regents de l'estament militar i ciutadà. Dos d'aquests regents durant el període estudiat foren Gaspar Nicolau i Jordi de Santacília. Quant al seu personal, al *Llibre de les persones de l'Hospital General (1565-1588)*⁸ apareixen tres infermeres de minyons: Francina Merleta, vídua de Llorenç Merlet i les seves dues filles Anna i Bàrbara. També surt una infermera de dones, Margarita Guillon, i una enconadora de minyons, Pereta Castanyera.

⁴ José María RODRÍGUEZ TEJERINA: *Historia de la medicina de Mallorca. Desde sus orígenes hasta el siglo XVI*, Palma de Mallorca, 1981.

⁵ Gabriel LLOMPART: "La población hospitalaria y religiosa de Mallorca bajo el rey Sancho (1311-1324)" *Cuadernos de Historia Jerónimo Zurita*, 33/34, Zaragoza, 1979, 67-98.

⁶ E. AGUILÓ: "Fundació i documents relatius a l'hospital de Santa Catalina dels Pobres", *BSAL*, 10, 1904, 365-388.

⁷ Pau CATEURA: "Hospitales foráneos de Mallorca (siglos XIII y XV)", *Mayurqa*, 19, Palma, 1979-1980, 113-124.

⁸ ARM, H-417.

Per conèixer millor les persones que feien feina al centre es disposa de les *Ordinacions de l'Hospital General de 1514*.⁹ Entre d'altres, estava la mare dels infants que era la qui s'encarregava de vestir, rentar i donar de menjar a tots els nins petits i de cercar les dides. A canvi, rebia un salari de 8 lliures i una manutenció gratuïta, ja que romania permanentment al centre. En canvi, la dida dels infants estava destinada a donar de mamar als nodrissons abandonats fins que tinguessin una dida pròpia. El seu salari era de 12 lliures, més la manutenció de franc.

Durant aquesta època també fou tònica general donar vitualles o diners o fer qualsevol tipus de donació o de serveis als més necessitats. L'Almoina de la Catedral de Lleida va destinar freqüentment diners als infants de la ciutat. Així, el 1406 va cedir 71 sous i 1 diner per ajudar a aquells al·lots que els seus pares deixaven a les portes de la mateixa seu. En aquests casos, els infants eren lliurats a la Pia Almoina perquè els vestís i alimentés amb l'empara de les dides que disposava el centre. Les despeses d'al·letament arribaven als 20 sous per nin cada mes i a això s'havien d'afegir les de la roba i altres necessitats.¹⁰

2. Causes de l'abandonament dels infants

Si ens atenem a les dades proporcionades pel llibre de l'Hospital General,¹¹ l'acte de dipositar nins a les seves portes es presenta com un fet social massiu: només en 17 anys es lliuren 332 nins. Quins són els motius?

Abans de tot s'ha d'apuntar que els al·lots abandonats provenien tant de la Ciutat com de la Part Forana. Els infants no apareixen amb alguna referència al seu lloc de procedència, encara que les poques dades que es tenen dels pares que portaven els seus descendents al centre, permeten esbrinar aquest aspecte. Alguns registres recullen el nom del pare del nin i aquest apareix sovint amb el topònim del poble on viu. Així, Joaneta era filla de Joan Riera de Petra; Francesc, fill d'Antoni Rovira de Porreres; i Gabriela, filla de Pere Cifre de Petra. Cal esmentar el cas del menut Joan Climent que Gabriel Mascaró de Consell va trobar a la seva porta. Ell mateix el va fer batejar a Alaró i el dia següent el va portar a l'hospital.

L'abandonament dels fills era un recurs habitual en el cas dels infants no desitjats i semblava constituir el darrer recurs de les classes més necessitades i un mètode molt emprat a les ciutats. Els pares que no podien o no desitjaven fer-se càrrec dels seus descendents, els deixaven a les portes dels hospitals, als portals de personatges respectables, a les parròquies... Respecte a aquest darrer cas, cal esmentar l'infant Pere que fou trobat per les monges de Santa Margalida i que després fou traslladat a l'hospital; a Joana, que els jurats descobriren a l'església de Sant Cristòfol i que després també portaren al centre; o a Salvador, que fou trobat a l'horta de Sant Miquel.

La misèria i les manques econòmiques eren possiblement allò que duïen amb més freqüència a deixar els nens a les portes de l'hospital. La documentació recull com una nina fou donada a al·letar a la mateixa mare a la que *li foren promesos 20 sous màxims perquè era molt pobre*. Dins les famílies nombroses, amb escassos recursos i on la mare tenia dificultats per donar el pit al nou nat, el lloguer d'una dida es feia impossible i per tant, no quedava altra alternativa que lliurar el fill.

⁹ Arxiu de la Misericòrdia, III-343/2.

¹⁰ Prim BERTRAN I ROIGÉ: "L'almoina de la Seu de Lleida a principis del segle XV", *La pobresa y la asistencia a los pobres en la Cataluña medieval*, Barcelona, 1981-1982, 2, 347-368.

¹¹ ARM, H-416.

És força difícil arribar a saber quina era la condició econòmica o social dels pares. Els registres no solen donar informació sobre els progenitors dels infants. Les poques vegades que apunten el nom del tutor acostumen a no dir res més sobre la seva situació, procedència, ofici o causes que l'han portat a renunciar al fill. Només en alguns casos s'especifica la feina del pare: carnisser, sabater, fuster, assaonador, guixer, pescador... Gabriela era filla d'un sabater; Esteve, del pescador Antoni Costa; una altra nina sense nom, del carnisser Gabriel... Per tant, es pot deduir que els infants eren majoritàriament fills d'habitants de la Ciutat que pertanyien a les classes socials que més afectades podien estar en cas d'altibaixos econòmics. No obstant, això no vol dir que les classes més benestants estiguessin excloses de cometre aquests tipus d'accions. A Barcelona, els sectors socials més afavorits econòmicament que volien desfer-se o amagar els seus fills naturals, els vestien amb robes molt humils, de mala manera per confondre al personal de l'hospital, fer-los passar per fills de famílies pobres i estalviar-se la vergonya.¹²

Els expòsits eren el resultat de la dificultat de controlar els naixements. Existia un desig per impedir tenir fills, com per exemple entre les persones que establien relacions per plaer o relacions extramatrimonials. Si les possibilitats de reconèixer l'embaràs al seu estat inicial ja eren molt difícils, més encara eren les probabilitats d'interrompre'l de forma eficaç. Per això, l'acte de dipositar nins als hospitals es presentava com una solució que, a més, no era condemnada per la llei, encara que sí per la moral, ja que l'Església defensava tenir fills.

Als registres no es fa constar que els infants eren fills il·legítims, segurament per evitar el rebuig de la societat, caracteritzada per la rigidesa del seu sistema de valors i la seva intolerància social. Aquests representaven també un grup majoritari a l'hospital, si bé tampoc es fa esment d'aquesta circumstància. Emperò, això es pot deduir a través d'una sèrie de detalls. Per exemple, els infants que consten que es volien mantenir en secret, els que eren abandonats tot just després de néixer, els que venien sense batejar o sense albarà ...

En cas de descendents il·legítims, resultats de les pràctiques d'adulteri, no existia l'obligació de criar-los si els seus pares no ho desitjaven. Si el pare o algun dels seus familiars no volien ocupar-se'n, no trobaven cap impediment. La mare, pel contrari, i els seus parents directes tenien l'obligació d'atendre'l en cas de posseir suficients mitjans econòmics.¹³ Emperò a la pràctica no sempre es respectava aquest principi. A més, també altres investigacions documenten com algunes vídues joves amb infants petits eren separades d'ells per voluntat expressa del marit, fet que demostra que no es respectaven sempre els lligams afectius que existien entre la mare i el fill.¹⁴

La condició de la mare també influïa en aquest tipus d'actuacions. La incapacitat de la mare per poder atendre l'infant duïa sovint a l'abandonament, no per manca de llet, sinó simplement per la situació de dona sola, embarassada o amb fills petits, sense feina i sense mitjans amb els quals treure'ls endavant. Era el cas de les dones malaltes, mendicants, vídues pobres, prostitutes o dones amb marits que molt sovint estaven fora de la Ciutat per qüestions de feina. El 18 de novembre de 1497, la dona Valmeyela va deixar els seus bessons, incapaç d'assumir la seva tutela.

Els registres tampoc fan esment del caràcter servil dels infants, donat que aquesta categoria hereditària podia tenir com a conseqüència més inconvenients que avantatges. En més d'una ocasió, els amos obligaven a les seves esclaves i concubines a desfer-se dels fills. Encara que hi ha casos en què eren les mateixes esclaves les que optaven per deixar-los a

¹² Maria-Teresa VINYOLES I VIDAL, Margarida GONZÁLEZ I BERTLINSKI: "Els infants abandonats a les portes de l'hospital de Barcelona (anys 1426-1439)", 214.

¹³ Buenaventura DELGADO: *Historia de la infancia*, Barcelona, 1988.

¹⁴ Maria-Teresa VINYOLES I VIDAL: *La vida quotidiana a Barcelona vers 1400*, Barcelona, 1985, 220.

l'hospital per evitar així la seva venda. Preferien tenir un fill lliure a l'hospital que no pas un fill venut com esclau.¹⁵ A més, l'hospital no feia cap tipus de discriminació entre els menuts: tots eren pobres, abandonats, de pares desconeguts i lliures.

La mort dels pares també era un motiu que duia a la renúncia. Sovint les mares eren molt joves i si els parts eren molt seguits, tenien més riscos de morir. L'hospital rebé tres nines arran la mort dels seus progenitors: Catalina, que era filla de Joan Camar de Lluçmajor; Margalida, filla d'un guixer que va morir a la casa de la senyora Antònia; i Lluca, filla de Gabriel Simonet. Casi segur que les seves respectives mares perderen la vida durant el part i, després de la desaparició dels seus pares i la manca de suport familiar, alguna persona s'encarregà de dur-les al centre. D'aquesta manera, Catalina Portella fou duta per la seva àvia.

El fet de que els nadons pateixin algun tipus de malaltia o defecte físic també ha estat una causa documentada. A l'hospital foren portats dos infants de dos anys *contret de mans e de peus*: el 20 d'octubre de 1485 arribà Gabriela i el 7 de maig de 1488, Francesc Fortes.

Altres investigacions apunten com algunes mares pobres abandonaven els seus fills a l'hospital per poder guanyar diners per mitjà de la seva llet, a fi d'aconseguir uns recursos que li permetessin viure i estalviar el suficient per tornar a recollir els fills.¹⁶

Un altre motiu podia ser que els pares eren forasters o es trobaven a la Ciutat de pas. En aquesta situació, era més difícil trobar persones que ajudessin a nodrir els fills. És el cas de Miquel Valencià, el cognom del qual indica perfectament que els seus progenitors eren de València, o Joana Bernardina, que fou portada per la dona d'un mariner castellà.

Un altre aspecte a tenir en compte és el sexe de les criatures. Hi ha qualche indici que demostrï que les nines estigueren més afectades que els nins en les donacions? El nombre d'òrfenes supera al dels orfes? En total, s'han trobat 140 nins i 177 nines. Hi ha 15 casos en què no es coneix el sexe de l'abandonat. La diferència no és aclaparadora, però sí significativa. Quina explicació pot tenir?

Potser el fet que s'hagin trobat més femelles que mascles, estigui relacionat amb la concepció misògina de l'Edat Mitjana. Una nina era pitjor rebuda que un nin a l'hora de néixer. Entre les classes més acomodades predominava el principi de la masculinitat i, per això, es preferia un primogènit per poder transmetre el llinatge i el patrimoni, donat que una dona era disgregadora dels béns familiars.

En aquesta línia, a l'Edat Mitjana també pesava la idea de que a la llarga una dona resultava un problema: havia que vigilar-la, dotar-la, casar-la. Aquest plantejament podia completar-se amb altres principis que vendrien a reforçar la impressió de que les filles constituïen una pesada càrrega: no podien desenvolupar segons quines feines a causa de la seva debilitat física, no gaudien de les mateixes oportunitats de cara a ocupar càrrecs públics, rebien una educació gens pareguda a la masculina...

Per què eren abandonats a l'hospital? A part de ser una institució sanitària i de beneficència, el centre era una opció pels pares que volien evitar l'exposició dels seus nins en les vies públiques i els seus múltiples perills. Era un lloc segur d'asil, on es disposava d'un personal més o menys qualificat que podia atendre els infants, com les dides,

¹⁵ Maria-Teresa VINYOLES I VIDAL: "Aproximación a la infancia y la juventud de los marginados. Los expositos barceloneses del siglo xv", *Historia de la infancia y de la juventud. Revista de Educación*, 281, Madrid, 1986, 99-123.

¹⁶ Maria-Teresa VINYOLES I VIDAL: *La vida cotidiana a Barcelona vers 1400*, Barcelona, 1985, 219.

fonamentals per a la seva subsistència. No obstant l'hospital era una alternativa a l'infanticidi i la conseqüent pena criminal i, sobretot, un lloc de garantia d'un secret. S'han trobat casos en què els pares apuntaven als albarans no dir el seu nom o el de l'infant.

3. La informació dels albarans

El major percentatge d'abandonaments es feia de forma anònima i de vegades és difícil esbrinar les seves causes. L'únic material concret és el dels albarans, petits missatges de paper deixats pels pares a l'hospital on s'apuntaven algunes dades sobre l'infant abandonat. L'encarregat del llibre dels registres, el notari racional, apuntava si el nin duia aquesta cèl·lula. De tots els casos analitzats, s'especifiquen 59 al·lots sense albarà, pel que es pot deduir que la resta en portaven. A Barcelona, l'escrivà de l'hospital els anotava íntegrament al llibre dels registres i, si els nens no eren deixats sinó portats, feia constar el testimoni exacte de la persona que els duia.¹⁷

Quina mena d'informació podia proporcionar aquest petit testimoni? Per allò que apunta el notari sembla que la majoria duia escrit el nom de la criatura i si era batejat o no. Per exemple, *fonch trobaba a la porta del spital huna infanta ab huna albarà diem aques nom Mateua o fonch trobada huna infanta a la porta del spital sens albarà i fou batagada. Ach nom Bartomeua.*

No queda cap rastre d'aquestes notes deixades vora els nins per identificar-los, emperò fullejant el llibre s'ha tingut la sort de trobar-ne un. L'albarà és de petites dimensions i du la següent anotació: *Aquesta infanta se lansa aquí perque al aquest temps li és maquat lo pare e la mare. Lo nom seu es Juana, a sichh mesos que no manja mensa e ben bé e no dir pus seu que asa on recabte quo temps déus ajudarà.*

Aquest material afermat a la roba de l'anomenada Juana proporciona una informació molt interessant. Presenta l'acte com un fet anònim i inevitable, com l'única solució preferible, a causa de l'absència dels seus pares o d'algun familiar que pugui tenir cura d'ella. Les persones encarregades d'escriure la nota han assumit momentàniament la tutela de la nina i s'han responsabilitzat d'ella, però tal vegada per raons econòmiques no la poden mantenir i prefereixen abandonar-la, ja que saben que allí l'atendran.

Aquestes cèl·lules fan plantejar una qüestió: el fet d'escriure-les indica una certa noció de l'escriptura entre la població més planera? Almenys, devien saber escriure el nom, perquè sinó no apareixerien tantes mostres d'al·lots amb albarans. Altres investigacions apunten que cal creure que no sempre aquestes notes foren escrites pels mateixos progenitors, sinó que degueren ser donades a escriure a qualsevol altre persona lletrada. El fet que tots els nins les portassin, fins i tot els sortits de capes molt humils, és una mostra que escriure o, millor dit, fer escriure estava a l'abast de qualsevol persona. Tothom podia trobar un parent, amic o conegut que sabés escriure.¹⁸

Els registres anoten com es podien trobar altres coses. La infanta Andreua Joana fou deixada a l'hospital amb un ducat d'or; la nina Antònia Joana, amb tres draps vermells; i Agnès, amb un drap de lli. A l'hospital de Santa Creu de Barcelona els nadons també eren abandonats de vegades amb alguna medalleta, un trosset de cinta, una moneda, un

¹⁷ Maria-Teresa VINYOLES I VIDAL, Margarida GONZÁLEZ I BERTLINSKI: "Els infants abandonats a les portes de l'hospital de Barcelona (anys 1426-1439)", 200.

¹⁸ Maria-Teresa VINYOLES I VIDAL, Margarida GONZÁLEZ I BERTLINSKI: "Els infants abandonats a les portes de l'hospital de Barcelona (anys 1426-1439)", 218.

paternoster, un braçalet, una llavor o algun altre objecte a mode de senyals per poder reclamar-los després.¹⁹

4. Les modalitats i els moments de la renúncia

Els al·lots eren deixats a l'hospital de diverses formes. La documentació diferencia entre trobar, donar, rebre, llançar i portar. Per semblança respecte al seu significat, els nins trobats eren els mateixos que els llançats, és a dir, els abandonats de manera anònima. En canvi, els infants portats, donats o rebuts sempre venien acompanyats d'un adult (els pares, qualche veïna, un familiar, els jurats...). D'aquest darrer tipus es coneixen 31 casos: Isabel fou portada per madò Bàrbara, l'hortolana; Joana, que fou trobada a la corderia el 30 d'octubre de 1493, fou lliurada pels corders Jaume Cortès i Antoni Pagas; Joana fou duta pels jurats després de trobar-la a l'església de Sant Cristòfol; i Pere fou tramès des del monestir de santa Margalida per una monja a l'hospital el mateix dia. Potser, la seva mare fos una religiosa.

D'aquests 31 nadons portats, 12 són nins i 19 nines i a més, hi ha 27 casos on es coneix el nom de qui els hi porta, és a dir, es sap el nom del pare o la mare perquè apareix la menció és fill de o és filla de: Vicenç Bartomeu era fill de mossèn Gabriel; Catalina, de Joan Camar de Lluçmajor; Joaneta, d'en Valls; i Graciosa, de la muller de Jaume Santmartí.

Un altre aspecte que s'ha analitzat ha estat l'instant en què els nodrissons eren deixats, donat la precisió de les dates, que incloïen dia, mes, any i, fins i tot, el dia de la setmana i l'hora de trobada: Toni Joan arribà el diumenge 13 d'agost de 1486; Tonina, el dissabte 2 de març de 1494; i Anna el divendres 24 de juliol de 1494. L'abandó quasi sempre es realitzava a la nit, cercant la intimitat i l'obscuritat del moment. Els registres assenyalen les hores de trobada: a la nit de Sant Antoni, a la nit de Sant Pere, a la nit de Tots Sants, a les 2 de la nit... Així, el dia de Nadal foren trobats dos bessons: Nicolau i Miquela Nadala; Joana arribà a l'hora dels matins; Anna, el dissabte de Santa Cília; Francina, a l'1 *fora da nit*; Francesc Miquel a les 9 de la nit; Joana Tomasa, a la nit de Sant Bartomeu ... En canvi, Lluca fou portada per un adult a les 4 de la nit.

5. El nombre d'expòsits

Quins anys són els que presenten un major nombre d'abandonaments? Com es distribueixen segons el sexe? La següent taula n'és una mostra i conté el nombre total dels nadons deixats, a partir del qual s'ha fet una distribució segons el sexe dels menuts:

ANY	TOTAL	NINS	NINES	NO ES SAP
1482	14	7	7	-
1483	19	6	13	-
1484	18	9	9	-
1485	16	7	7	2
1486	21	10	11	-
1487	15	8	7	-
1488	19	9	8	2
1489	12	6	5	1
1490	16	7	9	-
1491	15	7	8	-
1492	19	8	11	-

¹⁹ Maria-Teresa VINYOLES I VIDAL: "Les marginades a la societat urbana medieval. Barcelona, segles XIV i XV", *L'Avenç*, 59, Barcelona, 1983, 23-28.

1493	30	9	17	4
1494	20	7	11	2
1495	26	16	9	1
1496	28	8	19	1
1497	29	16	12	1
1498	17	6	11	-
1499	5	2	2	1

Com es pot apreciar, any per any els abandonaments augmenten. La mitjana és de 18'4 nins per any, essent els anys amb més nins enregistrats els compresos entre 1493 i 1497, on es detecten entre 20 i 30 al·lots. En canvi, a la resta dels anys hi ha una certa disminució, situant-se la quantitat entre 10 i 20 nadons. Les xifres segurament no són representatives de la totalitat, però almenys contribueixen a donar una idea aproximada del fenomen.

A vegades, l'hospital rebia en un mateix dia més d'un infant. El 22 de juliol de 1487 foren deixats dos nins, Miquel i Antoni, mentre que el 13 d'agost de 1488, es trobaren tres nines: Tonina, Antonina i Clara.

Les investigacions de l'àrea catalana anoten que l'hospital de Santa Creu acollia uns 40 nins cada any, xifra que és també una mostra de la complexitat de la tasca que es portava endavant. Si es té en compte que les criatures estaven almenys dos o tres anys amb la dida, el nombre total podia multiplicar-se fàcilment arribant quasi al centenar.²⁰

6. L'edat dels infants

La majoria dels nins abandonats eren nou nats. No ha estat freqüent trobar assenyalada l'edat de cada un d'ells. Tan sols es documenten 54 casos on s'especifica l'edat. Altres treballs interpreten aquesta manca d'edat com nins nascuts el mateix dia o el dia abans.²¹ Aquestes dades s'han de prendre com xifres orientatives, amb un petit marge d'error. El motiu és que el repertori mostra com l'edat era posada per la persona encarregada d'anotar els ingressos i, per això, és lògic trobar-se casos com el de l'infant Jeroni que s'anota que té dos mesos *poch més ho mens*; el de Magdalena Paloma, amb 6'5 mesos ; Margalida, amb 8'5; o Pere Trobat, amb 8 o 9 mesos. Aquesta falta de precisió evidentment es devia a que alguns dels albarans que portaven els nadons no duien apuntada l'edat. No obstant, en altres casos, les xifres sí són precises: l'infant Joan tenia 2 mesos i l'infanta Pereta 6 mesos.

Hi ha altres casos curiosos com el de Martí, que només tenia tres setmanes quan arribà al centre. Els nadons que amb tant poc temps eren abandonats poc després del naixement possiblement són un exemple de l'existència d'una decisió presa pels pares amb anterioritat al part.

En línies generals, la majoria dels nins trobats tenen una edat que no arriba a l'any (41 casos), sobresortint els compresos entre 4-5 mesos, 2-3 mesos i 1 mes. D'igual manera, hi ha nins abandonats entre 1 i 6 anys, destacant tres casos de 2 anys. Cal mencionar el cas de Catalina de 14-15 anys i Pere de 6 anys perquè es estrany no trobar la referència exacta de l'edat en una nina i un nin ja grandets. Per tant, això demostra que no sempre l'edat era un

²⁰ Maria-Teresa VINYOLES I VIDAL, Margarida GONZÁLEZ I BERTLINSKI: "Els infants abandonats a les portes de l'hospital de Barcelona (anys 1426-1439)", 230.

²¹ Maria-Teresa VINYOLES I VIDAL, Margarida GONZÁLEZ I BERTLINSKI: "Els infants abandonats a les portes de l'hospital de Barcelona (anys 1426-1439)", 194.

element a recordar amb precisió. Tal volta la manca de registres on anotar la data de naixement dels nou nats era una prova d'aquest fet.

És un moment en què no es disposa de registres públics que donin fe de la data de naixement dels infants. Només els testimonis circumstancials com els de l'hospital són l'única manera de certificar l'edat cronològica, encara que de vegades aquesta és vaga i imprecisa. La data de naixement és doncs, poc exacta, sobretot per manca de documents públics que en fixin memòria. Tot el contrari passa amb les dates de matrimoni que, com que significaven l'emancipació de la parella i exigien la redacció d'un contracte notarial, sí quedaven enregistrades.

Per la seva excepcionalitat, cal citar el cas particular de l'humanista Ferran Valentí que, per iniciativa pròpia, va anotar les dates de naixement de totes les seves filles i fill: Adriana va néixer el 20 d'agost de 1442 sota el *sole existente in virgine*; Fedra, el 20 de desembre de 1443 quan el *sol erat in Capricornio*; Hipòlita, el 5 de juliol de 1445; Teseu, el 12 d'octubre de 1449; Elionor, el 31 de desembre de 1450; Policena, el 30 de desembre de 1451; i Lucrècia, el 24 de desembre de 1452.²²

7. El nom dels nadons

Els registres ens proporcionen l'oportunitat d'analitzar també l'antroponímia emprada durant aquests anys. Ja s'ha esmentat com la majoria dels nins portaven un albarà on quedava anotat el nom propi. Per exemple, els regents trobaren una al·lota que portava un albarà que deia *a mia nom Tonina* o un nin *ab hun albarà diem aques nom Bernat*. No obstant, hi ha 39 casos on els nins venen sense cap testimoni i, per tant, sense cap denominació. Hi ha registres on els notaris apuntaven *no sabem lo nom* o que les persones que havien portat l'infant *no ha dit lo nom*. Per això, allò que primer es feia en arribar l'al·lot era donar-li un. Per exemple, a un al·lot *diem-ly Trobat*. És curiosa aquesta apel·lació com a senyal de la seva categoria. Altres noms també fan referència a aquesta condició d'expòsits: Salvador, Joan Baptista o Esperança Nadala. Poques vegades consta el cognom: Francesc Vicens, Baltasar Martí, Francesc Fortes..., ja que això podia dur a una possible identificació dels seus respectius pares, fet que s'amagava constantment.

A la majoria dels casos es prenia el nom del sant o la festivitat del dia en què era descobert el nodrissó: Sant Bartomeu, Sant Benet, Sant Antoni, Sant Lluc, Santa Pràxedis, Sant Simó ... Joana Nadala va rebre aquest nom perquè fou recollida el dia de Nadal o Salvador, per la festa de la Transfiguració. En altres casos era la dida la que triava el nom: *la dita dona Cardera la nom Luca*. Emperò hi ha tres casos on apareix un tal Mateu posant el nom als trobats, tal vegada era el prevere de l'hospital: *una infanta no porta albarà Mateu li nom Isabel* o *un infant sens batiar Mateu li nom Pere Johan*.

Hi ha dos casos on els infants canvien de nom. Felip Joan passa a anomenar-se Andreu i Úrsula Joana, Pràxedis, mesura presa perquè no siguin reconeguts per alguna persona.

8. El baptisme dels infants

Els nins podien venir batejats o no. D'aquesta manera, l'infant Jaume no era batejat, a l'igual que la infanta Joana. En canvi, hi ha 23 registres on s'especifica que sí havien rebut

²² Maria BARCELÓ CRESPI, Gabriel ENSENYAT PUJOL: *Els nous horitzons culturals a Mallorca al final de l'Edat Mitjana*, Palma. 2000, 85.

el sacrament i 33 casos que no. En aquestes circumstàncies, es procedia tot d'una al baptisme, acte aprofitat per posar el nom propi a aquells que no ho duïen escrit.

Els pares demostren una certa preocupació i responsabilitat devers els fills: almanco els abandonen havent complert amb el requisit bàsic del baptisme. Així, s'apunta que *l'albarga diu que l'han batejada amb el nom d'Esperança*.

És important tenir en compte la relació que hi ha entre el sacrament del baptisme i el món infantil. Aquest es realitzava arran del naixement a causa de l'elevada taxa de mortalitat durant els primers dies de vida després del part com a garantia de salvació espiritual. Era un ritus d'iniciació i d'inserció dins la comunitat cristiana que es realitzava aviat per evitar córrer certs riscos i per aconseguir ja un primer reconeixement de l'infant com a persona entre la societat. Potser moltes parteres exerciren el sacrament en absència del clergue.

Les diferents parròquies recullen als seus inventaris una sèrie d'instruments destinats a la seva realització. Així, a la parròquia de Sa Pobla havia *una capse de argent per batejar*²³ i a la d'Alaró *unes crimenelles de batejar de argent i hun bassí de llautó e dues tapides de batejar*.²⁴

No obstant, ja s'ha esmentat com a l'hospital arribaven nins sense batejar, potser per la vergonya que sentirien les mares fadrines en el cas dels fills il·legítims. Per això, el personal de l'hospital s'encarregava de batejar-los. Sovint es prenia el nom dels padrins, que sembla que a vegades podien pertànyer tant al personal de la institució com ser personalitats distingides. Encara que sigui del segle XVII, *el Llibre de baptismes de l'Hospital General (1629-1680)*²⁵ mostra com el prevere del centre s'encarregava de la cerimònia i que els padrins eren freqüentment membres del personal interí com les mateixes dides. El 13 de maig de 1629 Jaume Antoni fou batiat i els seus padrins foren Josep Marcer, forner de la casa (de l'hospital) i Isabel Guardia, enconadora també de la casa. En canvi, Tonina Salvadora tingué tres padrins l'11 d'agost de 1483: mossèn Bernat Morey, Mateu Bartomeu i Tomeu Bach.

Cal assenyalar uns registres on s'especifica la condició o no de cristiana. Així, Francina no era cristiana i Antònia sí.

Els noms dels infants són comuns a l'antroponímia general del moment. Hi ha noms simples i noms compostos (Joana Apol·lònia, Magdalena Paloma, Gaspar Miquel, Cosme Damià...), destacant sobretot els de les nines que es formen a partir de la feminització d'un prenom masculí (Mateua Nicolaua, Nadala, Bertrana, Lleonarda...). Els diminutius també apareixen (Jaumeta, Beneta, Joaneta...) a l'igual que els que presenten un cognom (Joana Baptista, Joan Trobat, Baltasar Martí ...). Finalment es poden assenyalar una sèrie de noms que han resultat un tant peculiars per rompre amb la monotonia dels apel·latius més tradicionals: Dionís, Melcior, Alonso, Macià, Ignasi, Úrsula, Tecla, Llúcia, Lluca ...

9. Els índex de mortalitat

S'ha recollit també el nombre d'abandonats que apareixen morts, informació anotada al marge esquerre de cada registre. Es a dir, després de ser dipositats a les portes de l'hospital i lliurats a les dides eren tornats morts. Així, s'han detectat 53 casos - 28 nins i 25 nines -.

²³ Josep OBRADOR: "Inventari de l'església parroquial de Sa Pobla, 1514", *BSAL*, 47, 1991, 111-121.

²⁴ Bartomeu GUASP I GELABERT: "Notas para la historia de Alaró. Inventario parroquial, 1459", *BSAL*, 30, 1953, 77-78.

²⁵ ARM, H-455.

La mitja de defuncions és baixa: 2'94 nins per any. El problema és que no ha estat possible calcular aquestes xifres per edat, a causa de la manca de precisió de la font. Per això, la següent taula és el resultat d'una visió general:

ANY	NINS	NINES	TOTAL
1482	2	2	4
1483	-	4	4
1484	4	4	8
1485	1	1	2
1486	4	1	5
1487	1	-	1
1488	1	-	1
1489	2	-	2
1490	2	3	5
1491	-	1	1
1492	2	-	2
1493	1	2	3
1494	2	3	5
1495	3	1	4
1496	1	1	2
1497	3	-	3
1498	-	-	-
1499	-	-	-

Segons les mitjanes, de cada 18'5 nins que entraven a l'hospital cada any, morien uns 2'9.

Si la taxa de mortalitat entre els nins criats dins les famílies era elevada, la dels dipositats a aquests tipus d'institucions era superior.

En primer lloc, la forta mortalitat no era per la manca de dides -322 dides en total-, sinó per altres motius: absència d'higiene; minva en l'alimentació dels nins que eren alletats per una dida que tenia al seu càrrec diferents infants; errades de les dides per falta de vigilància; epidèmies i infeccions.

L'obra de Damià Carbó és la que millor informa de les principals malalties que patien els nins. El metge responsabilitzava als pares de les morts dels seus fills perquè en lloc de demanar-li consell, ho feien a les comares, que moltes vegades no en coneixien les causes ni els remeis d'aquestes.

Entre les afeccions que patien es trobava en primer lloc, el mal de panxa, provocat per la relaxació de l'intestí, indigestions, ventositats, fred o cucs. El mal de dents també era molt comú igual que les nafres, causades per l'estat de la llet presa, la tos o les inflamacions de la llengua. Emperò les principals malalties eren la pesta i la verola. Aquesta darrera es creia que era provocada per l'ebullició de la sang materna que, acumulada arran de la gestació del fetus, encara no havia expulsat l'infant. Per posar fi a tots aquests patiments, el metge apuntava una gran quantitat de remeis on estaven molt presents el vi, la mel i la pràctica de les sangries.

Per tant, es pot observar com la mortalitat dels nou nats durant la primera infància era una constant. Quan aconseguien sobreviure al part, havien de fer front a altres amenaces que atemptaven contra la seva supervivència. La mortalitat estava present durant l'embaràs, el part i el post-part.

Per altra banda, segurament molts dels nins que no apareixen morts no arribaren a superar aquesta. L'esperança de vida de molts d'aquests nens no superava la pubertat o l'edat adulta.

10. El futur dels expòsits

No hi ha cap indici de que els pares reclamassin als seus fills abandonats, que tornassin a recollir-los passat un cert temps. En canvi, l'hospital d'en Colom de Barcelona es va preocupar per cercar quins eren els progenitors dels al-lots i si, una vegada trobats, podien mantenir els nadons, els hi retornaven. De fet, va disposar d'una corredora que es va dedicar a cercar i aportar dades sobre els pares dels nins abandonats.²⁶

Aquells infants que sobrevivien a les altes taxes de mortalitat i no eren recollits pels seus pares, eren tornats per la dida a l'hospital, on començaven a fer feina. Les nines podien ajudar en les tasques de l'infermeria, rentant la roba, cuinant ... Els nins també podien incorporar-se al servei de l'hospital. El *Llibre de les persones de l'Hospital General (1565)*²⁷ apunta a Maria Anna, com a filla del dit hospital, treballant de minyona. Per tant, part del infants trobats quedaven a l'hospital.

Altres, en canvi, eren posats per l'hospital com a aprenents o servents. L'hospital els oferia la possibilitat de fer feina i assumia la responsabilitat a l'hora de signar els corresponents contractes. Les nines, al finalitzar-ne aquests, rebien una ajuda en concepte de maridatge. Així, el 1478 els regents i administradors de l'hospital, Galceran Janer -gendre d'Agnès de Paes- i Pere Villalonga, col·locaren a Llorença, una nina de 5 anys criada al dit centre, a casa de Joan Saforteza com a minyona durant un temps de 10 anys. En completar el període acordat, va rebre 15 lliures *pro marito*.²⁸ El 1483 Mateu Vallfogó de Sineu i la seva esposa Saurina Matadal es comprometeren a tenir a casa seva com a serventa a Jaumeta fins l'edat de 18 anys, moment en què li donaren 40 lliures en concepte de dot. El 1491 Nicolau Joan de Quint i Ramon Gual feren el mateix i firmaren un contracte amb Bernardí Roig per col·locar una nina de 3 anys anomenada Úrsula per servir a casa del dit donzell.²⁹

Altres treballs apunten com els administradors sabien que a causa de la seva situació de marginades i del miserable dot que aportaven, només unes poques donzelles -les més boniques, les que estaven millor tractades o les que els seus amos havien impedit que es sabés que eren de l'hospici-, podien trobar marit.³⁰ Amb escasses possibilitats de fer feina, la pobresa sumia a les al·lotes en la dificultat de casar-se, per això la fam, el concubinat o la prostitució es presentaven com tristes sortides.

Sembla que comparant edat, salari i condicions de treballs, es pot afirmar que els contractes dels expòsits eren ben semblants als dels al-lots de l'època.³¹

Cal citar el cas dels nins abandonats que, amb més edat, eren donats a les dides. Possiblement, els al-lots que s'han trobat, de 5 anys, de 4 o 5 anys i de 14 o 15 anys,

²⁶ Maria-Teresa VINYOLES I VIDAL, Margarida GONZÁLEZ I BERTLINSKI: "Els infants abandonats a les portes de l'hospital de Barcelona (anys 1426-1439)", 203.

²⁷ ARM, H-417.

²⁸ ARM, P. A-100, 163.

²⁹ ARM, P. F-126, 164.

³⁰ Teresa-Maria VINYOLES I VIDAL, "Niñas marginadas. Mujeres marginadas. Las niñas en los documentos catalanes medievales", *Estudios sobre la mujer. Marginación y desigualdad*, Universidad de Málaga, 1994, 19-40.

³¹ Maria-Teresa VINYOLES I VIDAL: "Aproximación a la infancia y la juventud de los marginados. Los expósitos barceloneses del siglo XV", 115.

entraren també a mode de criats o ajudants del matrimoni que es feia càrrec d'ells. Aquestes feines podien desembocar a la llarga en contractes de treball.³²

Amb aquestes sortides, es permetia als infants integrar-se de nou a la societat que els havia rebutjat només acabats de néixer.³³ Els al·lots dels grups amb menys suport econòmic tenien possibilitats de sobreviure i de dur una vida digna com la de qualsevol altre jove no abandonat.

A mode de reflexió

A una època en què amb prou feines s'esmenta l'infant a les fonts documentals, cal remarcar en primer lloc la informació que proporciona el llibre a partir del qual s'ha fet feina. Arran de la seva anàlisi ha estat possible treure dades sobre els nadons abandonats, la seva condició i cura, la taxa de mortalitat infantil, el paper dels pares o la misèria material que comportava l'acte de deixar un al·lot a les portes de l'hospital.

A l'Edat Mitjana la infància era molt curta i limitada, no tant sols perquè la interrompia la mort, sinó també a causa de les condicions generals. Per una part, les fams, la precarietat econòmica, la manca d'higiene equilibraven l'elevada taxa de naixements i l'alt índex de mortalitat infantil i forçaven als pares incapaços de mantenir als seus fills, a abandonar-los a les portes de l'Hospital General. Per als pares - sovint malalts, miserables, sense feina o carregats de fills -, un nou embaràs, el naixement de bessons o posar-se a fer feina eren problemes bastant greus com per abandonar els fills a la caritat de l'hospital. A això s'afegia el rebuig social cap a la il·legitimitat i els fills fruit de relacions fora del matrimoni. El naixement pertanyia a l'esfera del matrimoni i de la família i tot allò que es feia fora d'aquestes cèl·lules fonamentals de l'organització social i religiosa era mal vist ja que entrava en contradicció amb aquestes bases.

Les dades també han demostrat que el món afectiu dels infants quedava romput des de que eren petits: els nins no coneixien els seus pares, canviaven de dida i de casa un parell de vegades durant la seva lactància, començaven a fer feina molt aviat ... Es desconeixen quines serien les conseqüències sentimentals o psíquiques d'aquesta gran mobilitat al llarg de la vida dels al·lots.

Davant aquestes situacions i les poques expectatives d'esperança de vida, s'explicava la cria dels nins per persones diferents als progenitors. Per tant, és fonamental el paper que acompliren les dides que oferiren els seus serveis a l'Hospital General, tema en vies d'estudi.

La societat medieval es preocupà pels nins abandonats i l'Hospital General va jugar un paper destacadíssim en aquest fet. Comptà amb una articulada estructura més o manco definida i un personal especial destinat a l'acollida dels infants; fou tutor indirecte dels nins una vegada lliurats a les dides, així com un instrument integrador dels al·lots a la societat. Aquells nens que sobrevivien a la pesta, la fam o la misèria eren posats com aprenents o servents, truncant-se d'aquesta manera la seva curta infància.

Els infants eren els éssers més desvalguts de la societat i, en cap moment, la institució va protagonitzar algun tipus de discriminació a l'hora de rebre qualsevol nen. L'hospital donà un tracte igual a tots els nens que hi eren acollits. Aquests venien tant de la

³² Maria-Teresa VINYOLES I VIDAL: "Aproximación a la infancia y la juventud de los marginados. Los expósitos barceloneses del siglo XV", 115.

³³ Maria-Teresa VINYOLES I VIDAL, Les barcelonines a les darreries de l'Edat Mitjana (1370-1410), 193.

Part Forana com de Ciutat i no es tenia en compte si eren legítims o il·legítims, malalts o contrets, esclaus o lliures, pobres o rics.

És constant la manera callada, anònima i amagada amb la qual s'abandonen els nins. És remarcable també el desig per mantenir l'anonimat dels pares: es silencia la procedència dels nens, s'aprofita la nit per abandonar-los, es demana expressament a través dels albarans que no es digui res del nom dels pares ... La població era conscient de que l'acte era una vergonya pública, un fet condemnable socialment.

En realitat, els nins passaven molt poc temps a l'hospital. Tot d'una que arribaven, la mare dels infants s'encarregava de rebre'ls i cercar-les una dida particular, a la casa de la qual passaven a viure. Aquesta estança es podia veure interrompuda per un canvi de nodrissa, fet que comportava un nou trasllat. A continuació, arran del deslletament podien tornar a l'hospital, encara que no romanien molta estona ja que tot d'una eren posats a fer feina com aprenents o serventes a casa d'unes persones diferents. La vida dels infants transcorria entre canvi i canvi de llars, que comportava conèixer contínuament gent nova i adaptar-se a formes de viure molt distintes entre elles.

Per finalitzar, totes les dades aportades són una mostra de la situació que vivia Mallorca durant el segle XV i han permès conèixer els problemes de les capes més humils de la societat, el refús dels fills il·legítims i altres aspectes de la vida dels infants.

RESUMEN

El presente artículo pretende ser una pequeña aportación al mundo de la infancia durante la Mallorca de la Baja Edad Media. La base y punto de partida han sido los datos extraídos del *Llibre d'ingressos de personal, nins i malalts* (1456-1499) del ARM, un testimonio de los niños que fueron abandonados en las puertas del Hospital General durante estos años. Toda la información aportada es una muestra de la situación que vivía Mallorca durante el siglo XV y han permitido conocer los problemas de las capas más humildes de la sociedad, el rechazo de los hijos ilegítimos y otros aspectos de la vida de los niños.

ABSTRACT

The present article seeks to be a small contribution to the world of the childhood during the Mallorca of the Drop Half Age. The base and starting point have been the extracted data of the *Llibre d'ingressos de personal, nins i malalts* (1456-1499) of the ARM, a testimony of the children that they were abandoned in them doors of the General Hospital during these years. All the contributed information is a sample of the situation that Mallorca durant lived the XV century and they have allowed to know the problems of the humblest layers in the society, the rejection of the illegitimate children and other aspects of the life of the children.